

D · N

2/3 1957

Fri radio

Den debatt som Folkpartiets ungdomsförbund för en vecka sedan anordnade om "Friheten i etern" gav mycket av intresse, och den har följts av ett livligt meningsutbyte. Kritiken av den svenska "monopolradion" har främst framförts av författaren Vilhelm Moberg, vars stora inlägg i förra fredagens debatt införts i Morgon-Bladet. Vi skall ta Mobergs pregnanta uttalanden till utgångspunkt för en principiell granskning av problemet.

Moberg utgår från en jämförelse mellan pressen och radion. Pressen är fri, säger han, och hundratals tidningar företräder i vårt land skilda intressen och åsikter. I fråga om radion råder däremot monopol. Det innebär att det "ytterst är staten, som kontrollerar detta verkningsfulla propagandainstrument, som har i sin hand detta medel att påverka och leda oss — och att vilseleda oss". Mot detta system sätter Moberg vad han anser vara sann liberalism: "Jag vill, att vår radio skall bli lika oberoende av staten som vår press, att det talade ordet skall bli lika fritt som det tryckta... Jag tror att en fri tävlan mellan människor är ett villkor för utveckling över huvud: den sporrar till ansträngning och ger de bästa resultaten... För min del skulle jag vilja ge åt individen större ansvar, individen skulle fostras och utvecklas till en medborgare, som i livskampen svarade för sig själv." Därför: "bort med radiomonopolet! Giv oss en helt fri svensk radio!"

Den allmänna frihetsgrundsats som Moberg här förkunnar måste demokratiska människor vara ense om. Men hur skall denna grundsats i det enskilda fallet utformas och bestryggas, det är frågan. Och den frågan är inte så enkel som Moberg vill hävda. I det stora flertalet europeiska länder råder beträffande radion ett system som mer eller mindre fullständigt motsvarar det svenska. Vi kan inte gärna tro att denna rad av demokratier — Frankrike, England, Danmark, Norge, Schweiz, Belgien och många andra — har givit en med staten förbunden radio monopol för att begränsa eller under-

trycka de enskildas frihet. Tvärtom, de har gjort det i syfte att så långt möjligt främja allsidig information och en fri debatt. Har de rätt, eller har Moberg och hans meningsfränder rätt, det är vad saken gäller. För att belysa den saken måste vi skilja på formell och reell frihet. Det är en distinktion som ofta använts på ett förvirrat och farligt sätt, det är vi väl medvetna om: även nazister, fascister och kommunister säger sig verka för den reella friheten då de undertrycker all frihet. Likafullt är distinktionen ofrånkomlig om vi skall kunna föra ett vettigt resonemang i dessa frågor.

Vad önskar vi, från liberal synpunkt, i radio, utom underhållning och mycket annat som här ej behöver beröras? Vi önskar en objektiv nyhetsförmedling, vi önskar genom föredrag och debatter få upplysning och information med uttryck för åsikter och åskådningar inom skilda grupper, politiska, religiösa, fackliga och andra. Vi önskar också att enskilda personer som inte är talesmän för

en intresseriktning eller en organisation, men kan antas ha ting av värde och betydelse att meddela skall få träda fram; på denna "grupp av personer utanför grupperna" är Moberg själv ett utmärkt exempel. Dessa gemensamma mål kan sägas innefatta ett reellt fritt meningsutbyte. Frihet i den meningen att var och en skall kunna utnyttja sin principiella rätt att skriva i tidningar eller tala i radio är otänkbar, det vet vi alla. Låt oss inte uttrycka frihetstanken som om vi trodde på denna möjlighet; därigenom vilseleder vi tanklösa läsare och åhörare och gör vår egen debatt illusionistisk.

Av tekniska och ekonomiska skäl är det uteslutet att vi skulle ha radioföretag i samma, i tillnärmelsevis samma omfattning som tidningsföretag. Inte ens i USA, med dess kommersiella och privatägda radio, har vi mer än några få inom hela landet verksamma, helt dominerande radioföretag. I ett litet land som Sverige skulle vi med all säkerhet under ett liknande system få ännu färre företag. Det antagliga är att vi liksom Holland — ett av de få länderna i Europa med blott privat radio — skulle få några radioföretag som stöddes och dirigerades av skilda politiska, religiösa och fackliga organisationer. I Holland har vi ett allmänt liberalt eller konservativt företag, två protestantiska och ett katolskt företag och en radio som ägs av den holländska LO och närmast är socialdemokratisk.

Radiomonopolet är byggt på en paradox, en sats som vid första ögonkastet ter sig orimlig men vid närmare reflexion visar sig innehålla en kärna av sanning. Tanken är att ett företag som visserligen har koncession av staten och i skilda hänseenden är beroende av denna, men som har till uppgift att verka för allsidig nyhetsförmedling och diskussion, skall tillgodose frihetskravet bättre än annars skulle ske. Hade vi i stället några radioföretag av nyss angiven art,

skulle utan tvivel lyssnarna också kunna få kännedom om skilda riktningars uppfattningar, men man kan med säkerhet förutsätta att den ensidiga propagandan inom varje företag skulle bli dominerande. Vi finge en rad små byråkratier — kyrkofolk, socialdemokrater, folkpartister — som arbetade för att befästa medlemmarna i den sanna tron och att vinna nya anhängare. Det bleve än mindre än nu en "frihet för envar" eller "en fri tävlan mellan människor" — för att begagna Mobergs formulering — och enskilda utanför organisationerna och intressegrupperna skulle få det än svårare att komma till tals. Folkrörelserna och partierna i all ära — vi vet dock att de i realiteten styrs av begränsade grupper av ledare och tjänstemän och att "folket" inte har mycket att säga till om.

En förutsättning för att monopolradion skall bli ett instrument för friheten är en vaksam och hård kritik. Under kriget var denna radio, det har Moberg ostridigt rätt i, dominerad av det omedelbara regeringsintresset, och risken för en sådan dominans finns alltid. I en mängd fall måste man anta att radion underlåtit att uppta viktiga frågor till debatt av hänsyn till de styrande och till skilda organisationer. Ett stort framsteg är att det nu klarlagts att en debatt inte skall inställas därför att framstående representanter för en viss åsikt vägrar att ställa upp och att inte alla politiska riktningar måste vara företrädda i en politisk debatt. De grundsatserna måste upprätthållas, även med risk för konflikt med allför nitiska partigångare och myndiga ledare av folkrörelser. Den nuvarande radiochefen synes ha en stark känsla för det ansvar som här påvilar honom, men det behövs förvisso att pressen och politiskt obundna opinionsorgan ser till att han och hans medarbetare och efterträdare inte förtrötts.

Det är en stor sak det här gäller. Radion och dess ställning innebär ett nytt problem av väldig räckvidd i tankefrihetens historia. Skilda meningar om lösningen är förståeliga och kan väl motiveras; möjligt är att framtidens teknik kommer att ge oss nya utvägar ur svårigheterna.